

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ АРСЕНАЛ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ФАСИЛІТАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З УЧНЯМИ

© Прокопенко І.А., 2020

<http://orcid.org/0000-0002-4775-8949>

<http://doi.org/10.34142/2312-2471.2020.63.14>

Актуальність дослідження полягає у тому, що система підготовки майбутніх учителів на засадах технологізації до фасилітаційної взаємодії з учнями є важливим чинником в сучасній освіті. Мета статті – визначення на основі аналізу наукової літератури технологічного арсеналу системи підготовки майбутніх учителів до фасилітаційної взаємодії з учнями. Автором обґрунтовано технологію підготовки майбутніх учителів до фасилітаційної взаємодії з учнями, яку визначаємо як системне планування, імплементацію та діагностику її компонентів. Розроблена технологія містить мету та етапи реалізації. В дослідженні доведено, що дієвості підготовки майбутніх учителів до фасилітаційної взаємодії з учнями сприяють такі етапи: мотиваційно-ціннісний, змістово-діяльнісний та оцінно-рефлексійний. Автором визначено стратегії, які адаптовані до технологічного арсеналу системи підготовки майбутніх учителів до фасилітаційної взаємодії з учнями: метакогнітивна (обмірковування процесу навчання, його планування, контроль правильності розуміння сприйнятої інформації, самооцінку, здійснення моніторингу в процесі виконання різноманітних завдань), когнітивна (трансформація та організація навчальної інформації), соціо-емоційна (вплив соціальних та емоційних факторів на процес оволодіння діяльністю). На нашу думку, правильно застосована стратегія забезпечує суб'єктивну впевненість у досягненні позитивного результату. В дослідженні, ґрунтуючись на структуру готовності майбутніх учителів до фасилітаційної взаємодії, дієвим є оволодіння стратегіями здійснення фасилітаційної взаємодії, які можливі при створенні трьох типів спеціальних ситуацій: навчальні (реальні), уявні реальні (професійні), уявні нереальні (фантазійні). В процесі проведеного аналізу способами вирішення проблемних ситуацій при підготовці майбутніх учителів до фасилітаційної взаємодії з учнями доведено, що є проблемні й інформаційні запитання, заздалегідь підготовлені вчителем або ті, що з'являються в процесі їх аналізу й вирішення.

Ключові слова: майбутній учитель, освіта, підготовка, система, технологія, тренінги, учні, фасилітаційна взаємодія.

Prokopenko I.A. Technological Arsenal of the Preparation System for Future Teachers for Facilitation Interaction with School Students

The relevance of the study is seen in the fact that the system of training future teachers on the basis of technology for facilitation interaction with school students is

an important factor in modern education. The purpose of the article is to determine the technological arsenal of the preparation system of future teachers for facilitation interaction with students on the basis of the analysis of the scientific literature. The author substantiates the preparation technology of future teachers for facilitation interaction with students, which is defined as system planning, implementation and diagnosis of its components. The developed technology contains the purpose and stages of implementation. The study proves that the effectiveness of training future teachers for facilitation interaction with students is facilitated by the following stages: motivational-value, content-activity and evaluation-reflection. The author identifies strategies that are adapted to the technological arsenal of the preparation system of future teachers for facilitation interaction with students: metacognitive (reflection on the learning process, its planning, control of correct understanding of perceived information, self-assessment, monitoring in the process of performing various tasks), cognitive (transforming and organizing educational information), socio-affective (the influence of social and affective factors on the process of mastering the activity). To my opinion, the properly applied strategy provides subjective confidence in achieving the positive result. In the study, based on the structure of future teachers' readiness for facilitation interaction, it is effective to master the strategies of facilitation interaction, which are possible in creating three types of special situations: educational (real), imaginary real (professional), imaginary unreal (fantasy). In the process of analysis the ways to solve problem situations in preparing future teachers for facilitation interaction with students, it is proved that there are problem and informational questions prepared in advance by a teacher or questions that appear in the process of their analysis and solution.

Key words: education, facilitation interaction, future teacher, preparation, school student, system, technology, training.

Постановка проблеми. У Концепції «Нова українська школа» зазначено, що сьогодні варто говорити про нову роль учителя, – не як єдиного наставника та джерело знань, а як коуча, *фасилітатора*, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини (Прокопенко, 2018, с. 10).

Сучасні вчені педагоги та психологи активно займаються дослідженнями вищезначених ролей та питаннями впровадження в освітній процес педагогічних закладів вищої освіти (ЗВО) своїх напрацювань, чи то через пропонування нових дисциплін, чи то через оновлення існуючих навчальних курсів. Ми ж детально розглядаємо питання: як майбутньому вчителю освоїти роль фасилітатора.

Розвиток інноваційних процесів у системі освіти є основним чинником застосування технологічного підходу в зазначеній галузі. В цьому контексті ключовою є теза М. Поташника (Поташник, 2011) та інших педагогів-дослідників, про те, що мета, визначенні цінності, обґрунтовані провідні ідеї, розроблені постулати, парадигми є важливими, але без самих технологій все зазначене не може бути упроваджено в освітній процес та не надасть очікуваного результату.

Тому в контексті нашого дослідження необхідно сформувати таку педагогічну технологію, що дозволить ефективно готувати майбутніх учителів до фасилітаційної взаємодії з учнями.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Аналіз проведених досліджень з проблем технологізації освіти дозволяє стверджувати про наявність великої кількості праць з означеної проблематики, однак, залишається актуальним погляд В. Загвязінського (Загвязинский, 2003) та інших, які підкреслюють, що фонд технологій значно менший від фонду ідей.

У багатьох наукових джерелах звертається увага на еволюцію поняття «педагогічна технологія». Вказується, що трансформація поняття від «технології в освіті» до «технології освіти» і потім до «педагогічної технології» зумовлена зміною його змісту.

Технологічний підхід, як зазначає О. Пехота, має три стадії розвитку: емпіричну – проведення узагальнення і систематизації досвіду учителів за досить тривалий термін при взаємодії з учнями; алгоритмічну – обґрунтування та проектування певних алгоритмів діяльності вчителя і учнів; стохастичну – проведений статистичний аналіз попередньо реалізованих дій. Слід зазначити, що кожна стадія має відповідати спеціально адаптованим технологіям у часі (Пехота, 2000).

Технологія як категорія у світовій педагогічній науці спочатку стала вживатися як протиставлення існуючому вже поняттю «метод». Широко використовувати термін «технологія» (давньогрецьке майстерність, мистецтво, вміння) в освіті почали в кінці 40-х років в основному стосовно використання індивідуальних засобів навчання. Вперше термін «педагогічна технологія» з'явився в 20-ті роки XX століття у працях видатних учених з рефлексології і педології (В. Бехтерев, І. Павлов, А. Ухтомський).

Нині в педагогічній науці вживаються близькі за значенням поняття «педагогічна технологія», «технологія навчання», «технологія освіти», «дидактична технологія» тощо.

С. Гончаренком запропонована класифікація сучасних технологій залежно від специфіки діяльності, де освітні технології віднесено до галузевих і розподілено на технології навчання і виховання. Вчений акцентує свою увагу на тому, що в освітній процес нині упроваджується велика кількість різних педагогічних технологій, в залежності від потреб здобувача освіти (Гончаренко, 2003).

У контексті означеної проблеми вважаємо доцільним визначитися з дефініціями термінів «технологія» і «методика». Так, О. Янкович, Ю. Беднарек та А. Анджеевська вважають, що технологія є логічним і операційним ядром методики, її інструментом, яка може відтворюватися і конкретизувати втілення технологічних законів для певної ситуації. Разом з тим, різні методики можуть мати в основі одну технологію, як і одна методика – включати кілька технологій (Янкович, 2015).

Аналіз літератури дозволяє стверджувати, що спільними рисами зазначених дефініцій є системність. Що стосується відмінностей, то, по-перше, методика виникає в результаті узагальнення досвіду або впровадження нових

засобів; по-друге, вона трактується як сукупність рекомендацій з організації та проведення освітнього процесу, при цьому допускається різноманітність і варіативність способів організації змісту навчального предмета та характеру навчального процесу.

Відмінною рисою технології є наявність внутрішньо упорядкованої системи процедур, що проектується, базується на певних умовах, спрямована на досягнення планованого результату. Поряд із численними перевагами технології перед методикою їй притаманні й певні обмеження та не досить сильні сторони, що, передусім, полягають у недопущенні варіативності, творчих дій, а тотальна орієнтація на заданий кінцевий результат може призводити до звуження педагогічних можливостей навчання внаслідок жорсткої фіксації педагогічної мети, спрямованої на досягнення фінішних результатів.

Слушною є думка вчених І. Прокопенка та В. Євдокимова, які зазначають, що в чистому вигляді технологія й конкретна методика зустрічаються досить рідко. Це залежить від обраного інструментарію, на якому побудована педагогічна система (Прокопенко, 2005).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, проблема визначення технологічного арсеналу системи підготовки майбутніх учителів до фасилітаційної взаємодії з учнями предметом окремого дослідження не була.

Тому **метою статті** є визначення технологічного арсеналу системи підготовки майбутніх учителів до фасилітаційної взаємодії з учнями на основі аналізу наукової літератури.

Виклад основного матеріалу. У контексті означеної проблеми обґрунтовуємо технологію підготовки майбутніх учителів до фасилітаційної взаємодії з учнями, яку визначаємо як системне планування, імпліmentaцію та діагностику таких складових: мети; етапів (мотиваційно-ціннісний, змістово-діяльнісний та оцінно-рефлексійний); а також відповідних стратегій, тактик, способів, прийомів підготовки майбутніх учителів до фасилітаційної взаємодії з учнями.

Розглянемо кожен елемент технологічного блоку більш детально. Ґрунтуючись на визначенні, стверджуємо, що технологія планується, впроваджується та діагностується поетапно. Слід зазначити, що сам поділ на етапи є умовним, оскільки є неможливим чітке розмежування початку та закінчення дії одного етапу й початок іншого.

Етапи сприяють чіткій послідовності відслідковування алгоритму всіх дій учасників цього процесу та відстеженню динаміки організації самого процесу, окрім того, етапи є взаємозалежними і передбачають таку чітку послідовність упровадження: мотиваційно-ціннісний, змістово-діяльнісний та оцінно-рефлексійний (Прокопенко, 2019).

Паралельно зазначаємо, що формування компонентів готовності майбутніх учителів до фасилітаційної взаємодії з учнями (ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-операційний, рефлексійний) здійснюється впродовж кожного з етапів шляхом реалізації його змісту, проте

на мотиваційно-ціннісному етапі спостерігається підвищена увага до формування ціннісно-мотиваційного компонента, на змістово-діяльнісному – до когнітивного та діялісно-операційного, на оцінно-рефлексійному етапі – до рефлексійного.

Такий підхід дозволяє приділити достатньо уваги кожному компоненту та висвітлити заходи, спрямовані на його формування. Окремої уваги заслуговує підготовка майбутніх учителів до фасилітаційної взаємодії з учнями, тому доцільно говорити про мотиваційно-ціннісний етап технології, що передуює іншим етапам. Зміст етапу спрямований на ознайомлення викладачів із концепцією фасилітаційної педагогіки (її суттю, принципами, основними категоріями), типологією фасилітаційної взаємодії; формування вміння регулювати та контролювати власний емоційний стан; обирати найбільш оптимальну стратегію відповідно до ситуації освітнього процесу, і, відповідно, тактику, спосіб і прийоми.

Для реалізації змісту мотиваційно-ціннісного етапу використовуються такі форми та методи роботи: семінари, конференції, тематичні дискусії та рольові ігри, диспути і тренінги, практикуми та круглі столи, конкурси та розробка соціально-педагогічних проєктів, «інтернет-кафе». Результатом реалізації змісту цього етапу є готовність викладачів до формування знань, умінь та навичок фасилітаційної взаємодії з учнями.

Перейдемо до розгляду *змістово-діялісного* етапу технології. Ефективність технології залежить від розуміння суб'єктами освітнього процесу сутнісних характеристик, механізмів, функцій фасилітаційної взаємодії, а також стратегій, тактик, способів, умов, прийомів, методів та механізмів здійснення фасилітаційної взаємодії майбутніх учителів з учнями.

Вище сказане дозволяє вважати, що ефективність упровадження технології забезпечується системою спеціальних знань як викладачів, так і студентів. Тобто основне завдання цього етапу – ліквідація прогалів у знаннях за допомогою прослуховування лекцій, проведення семінарів по типу «перевернутий клас», читання та аналізу літератури, самоосвіти тощо.

Окрім знань, технологія передбачає оволодіння системою вмінь, навичок, досвіду здійснення фасилітаційної взаємодії майбутніх учителів з учнями, формування яких забезпечується на цьому ж етапі – змістово-діялісному.

Оцінно-рефлексійний етап технології передбачає здійснення самоаналізу та самооцінки, отримання та осмислення зворотного зв'язку від викладача та здобувачів освіти про їх дієвість; формування здатності неупереджено та об'єктивно оцінювати результати власної діяльності, саме він дозволяє систематично і послідовно коригувати діяльність.

Процес підготовки майбутніх учителів до фасилітаційної взаємодії з учнями є суперечливим і динамічним, тому учасникам освітнього процесу обов'язково необхідно знати про зміни, які відбуваються в їхніх особистих досягненнях, щоб потім їх врахувати при плануванні подальшої роботи. Технологія передбачає *вхідну діагностику* (як викладачів, так і студентів), що надає дані про обізнаність суб'єктів освітнього процесу про фасилітаційну взаємодію як педагогічне явище та способи, механізми, тактики, методи її

здійснення, та *підсумкову діагностику*, що демонструє результати й ефективність впровадженої технології підготовки. По завершенні кожного з етапів відбувається *підсумковий контроль* за допомогою форм та методів, що органічно вписуються в логіку освітнього процесу, коли форми та методи навчання трансформуються в форми та методи контролю.

До форм підсумкового контролю можна віднести контрольні роботи, тестування, бесіди, спостереження, інтерв'ю, ведення тестових груп студентами, участь у творчій роботі, конкурсах тощо. Форми та методи контролю дають необхідну інформацію про рівень оволодіння студентами знаннями, уміннями, якостями і дають змогу з'ясувати, що саме викликає труднощі.

Надалі на допомогу приходить стратегія, яка необхідна для того аби особистість зіштовхнулася з новими вимогами, з якими не можна впоратися за допомогою раніше засвоєних і звичних форм поведінки, знайшла правильне рішення. Зазначене набуває особливої актуальності в межах нашого дослідження, оскільки здійснення фасилітаційної взаємодії постійно модифікується, і неможливо мати «готові рецепти на всі випадки». Освітній процес явище диманічне, тому майбутньому фахівцеві необхідно чітко вміти диференціювати навчальні ситуації, і, відповідно, обирати стратегію здійснення фасилітаційної взаємодії доречну ситуації.

Проведений аналіз наукової літератури надав підстави констатувати, що у зарубіжній педагогіці вчені виокремлюють три типи стратегій. До першої стратегії належить *мета когнітивна (metacognitive)*, яка сприяє деталізації розроблених алгоритмів при організації освітнього процесу, визначенні етапів планування, конкретизації форм контролю поданої інформації, здійсненні самооцінки суб'єктів освітнього процесу. До другої стратегії належить *когнітивна (cognitive)*, яка виражається через спеціально підібрану інформацію щодо навчального матеріалу, її систематизацію. До третьої стратегії належить *соціо-емоційна (socio-affective)*, що відображає вплив соціальних й емоційних чинників на здійснення процесу опанування певним видом діяльності (O'Mally, Charnot, 1990).

На нашу думку, правильно застосована стратегія забезпечує суб'єктивну, але впевненість у досягненні позитивного результату. У контексті обраної проблеми, ґрунтуючись на структурі готовності майбутніх учителів до фасилітаційної взаємодії, вважаємо доречним говорити про оволодіння стратегіями здійснення фасилітаційної взаємодії, які можливі при створенні трьох типів спеціальних ситуацій: навчальні (реальні), уявні реальні (професійні), уявні нереальні (фантазійні).

Навчальні ситуації передбачають вплив викладача на навчальну діяльність студента й формування сфер індивідуальності. Такі ситуації створюються завдяки запитанням викладача, завданням, його коментарям, що звернені до навчальної діяльності студента, підсилюють її розвивальний ефект.

Уявні реальні ситуації дозволяють програвати дії в таких обставинах, в яких незабаром опинеться здобувач освіти. У процесі вирішення таких ситуацій відбувається усвідомлення студентом власних потреб, бажань, можливостей,

умов для їх реалізації, уявне перенесення у майбутню професійну діяльність.

Уявні нереальні ситуації характеризуються тим, що, виконуючи завдання, студент повинен виявити творчі здібності, здібності до уяви, видумки, ініціативи, прийняття рішень, почуття гумору, тобто всі професійно значущі якості індивідуальності.

Способами вирішення проблемних ситуацій є проблемні й інформаційні запитання, заздалегідь підготовлені викладачем або ті, що з'являються в процесі їх аналізу й вирішення. Проблемні запитання вказують на суть навчальної проблеми й спрямовані на майбутнє, на пошук ще невідомого. Інформаційні запитання спрямовані на вже відомі знання.

Таким чином, у процесі вирішення ситуацій студенти залучаються до пошуку відповідей на поставлені запитання, у них розвивається рефлексія, самооцінка, самосвідомість, розуміння своїх можливостей, становлення як майбутнього фахівця, усвідомлення необхідності розвитку значущих умінь, властивостей і якостей. Однак, для того, щоб ситуації стимулювали студента до саморозвитку, вони повинні відповідати потребам, відповідним до саморозвитку: потребам в оволодінні відсутніми професійними знаннями й усвідомленні потреби в розвитку в собі важливих професійних властивостей і якостей індивідуальності й особистості.

Тому складність створення ситуацій полягає в тому, щоб зробити саме ці потреби усвідомленими й особистісно значущими для кожного студента, забезпечити зустріч цих потреб із професійною діяльністю й створити тим самим установку на активне перетворення свого психічного світу, на активну роботу над собою.

Допомогою у розв'язанні означених завдань може служити прийом візуалізації, який дозволяє заздалегідь в учбовому середовищі з'ясувати дійсне (підсвідоме) ставлення майбутніх учителів до здійснення фасилітаційної взаємодії з учнями, й у разі негативного ставлення (може проявитись образ тривоги, страху, невпевненості тощо) скоригувати, щоб у школу прийти впевненим у власних можливостях професіоналом.

Висновки. Обґрунтування та імплементація технології підготовки до здійснення фасилітаційної взаємодії майбутніх учителів з учнями є складною і багатоаспектною проблемою, яку в нашому дослідженні визначаємо як системне планування, імплементацію та діагностику таких складових: мети; етапів (мотиваційно-ціннісний, змістово-діяльнісний та оцінно-рефлексійний); а також відповідних стратегій; тактик; способів, прийомів підготовки майбутніх учителів до фасилітаційної взаємодії з учнями.

У дослідженні акцентовано увагу на трьох типах стратегій, які адаптовані до технологічного арсеналу системи підготовки майбутніх учителів до фасилітаційної взаємодії з учнями: мета когнітивна, когнітивна та соціо-емоційна. Способами вирішення проблемних ситуацій при підготовці майбутніх учителів до фасилітаційної взаємодії з учнями є проблемні й інформаційні запитання, заздалегідь підготовлені викладачем або ті, що з'являються в процесі їх аналізу й вирішення, а також прийом візуалізації.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в поетапній реалізації в

освітньому процесі ЗВО розробленої технології як складової системи підготовки майбутніх учителів до фасилітаційної взаємодії з учнями закладів загальної середньої освіти.

Література

1. Гончаренко, С.У., Олійник, П.М., & Федорченко В.К. (2003). *Методика навчання і наукових досліджень у вищій школі*: навч. посіб. Київ: Вища школа.
2. Загвязинский, В.И., & Атаханов, Р.А. (2003). *Методология и методы психолого-педагогического исследования*: учеб. пособ. М.: Академия.
3. Лозова, В.І. (2003). Стратегічні питання сучасної дидактики. *Шлях освіти*, 2, 11–16.
4. Пехота, О.М. (2000). *Освітні технології*. Київ: А.С.К.
5. Поташник, М.М. (2011). *Управление профессиональным ростом учителя в современной школе*. М.: Центр педагогического образования.
6. Прокопенко, І.Ф., & Євдокимов, В.І. (2005). *Педагогічні технології*: навч. посібник. Харків: Колегіум.
7. Прокопенко, І.Ф. та колектив авторів. (2018). *Педагогічні технології в підготовці вчителів*: навч. посібник. Харків: Мітра.
8. Прокопенко, І.А. (2019). Обґрунтування системи підготовки майбутніх учителів до фасилітаційної взаємодії з учнями закладів загальної середньої освіти. *Теорія та методика навчання та виховання*, 47, 101–112. doi: 10.34142/23128046.2019.47.09.
9. Янкович, О., Беднарек, Ю., & Анджеєвська, А. (2015). *Освітні технології сучасних навчальних закладів*: навчально-методичний посібник. Тернопіль: ТНПУ ім В. Гнатюка.
10. O'Mally, J.M., & Charnot, A.U. (1990). *Learning Strategies in Second Language Acquisition*. Cambridge.

References

1. Honcharenko, S.U., Oliinyk, P.M., Fedorchenko, V.K. (2003). *Metodyka navchannia i naukovykh doslidzhen u vyshchii shkoli* [Methods of teaching and research in higher education]. K.: Vyshcha shk. (in Ukrainian).
2. Zagvyazinskij, V.I., Atahanov, R.A. (2003). *Metodologiya i metody psihologo-pedagogicheskogo issledovaniya* [Methodology and methods of psychological and pedagogical research]: ucheb. posob. M.: Akademiya. (in Russian).
3. Lozova, V.I. (2003). Stratehichni pytannia suchasnoi dydaktyky [Strategic issues of modern didactics]. *Shliakh osvity*, 2, 11–16. (in Ukrainian).
4. Piekhota, O.M. (2000). *Osvitni tekhnolohii* [Educational technologies]. K.: A.S.K. (in Ukrainian).
5. Potashnyk, M.M. (2011). *Upravlenye professyonalnym rostom uchytelia v sovremennoi shkole* [Management of teacher professional development in a modern school]. M.: Tsentr pedahohycheskoho obrazovanyia. (in Russian).

6. Prokopenko, I.F., Yevdokymov, V.I. (2005). *Pedahohichni tekhnolohii* [Pedagogical technologies]: navch. posibnyk. Kharkiv: Kolehium. (in Ukrainian).
7. Prokopenko, I.F. et al. (2018). *Pedahohichni tekhnolohii v pidhotovtsi vchyteliv* [Pedagogical technologies in preparing teachers]: navch. posibnyk. Kharkiv: Mitra. (in Ukrainian).
8. Prokopenko, I.A. (2019). Obgruntuvannia systemy pidhotovky maibutnikh uchyteliv do fasylytatsiinoi vzaiemodii z uchniamy zakladiv zahalnoi serednoi osvity [Substantiation of the system of preparation of future teachers for facilitation interaction with students of general secondary education institutions]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia*, 47, 101–112. doi: 10.34142/23128046.2019.47.09. (in Ukrainian).
9. Yankovych, O., Bednarek, Yu., Andzheievska, A. (2015). *Osvitni tekhnolohii suchasnykh navchalnykh zakladiv* [Educational technologies of modern educational institutions]: navchalno-metodychnyi posibnyk. Ternopil: TNPU im V. Hnatiuka. (in Ukrainian).
10. O'Mally, J.M., & Charnot, A.U. (1990). *Learning Strategies in Second Language Acquisition*. Cambridge. (in English).